

Назви (заголовки) англійських, російських, українських казок як особливий клас власних назв

Ю. Мер'ємова

Донецький національний університет, м. Вінниця, Україна

Paper received 11.10.16; Accepted for publication 20.10.16.

Анотація. В статті розглядаються назви (заголовки) літературних казок, які представляють особливий клас власних назв. В роботі представлена класифікація заголовків англійських, російських та українських авторських казок з огляду на значення, що вони передають. Запропоновано порівняльний аналіз заголовків у казках трьома мовами, виділено спільні та відмінні риси на основі проаналізованого матеріалу. Зазначено функції заголовку у казковому тексті.

Ключові слова: заголовок, назва, літературна казка, казковий текст, онім.

Вступні положення. У будь-якому художньому тексті виділяється особливий клас власних назв – заголовки, значення яких впливає як на всі рівні тексту, так і на його загальну ідею та семантику твору загалом. Крім того заголовки виконують у художньому тексті ряд виключно особливих функцій, відмінних від функцій решти пропріальних одиниць, наприклад, функцію ізоляції, завершення, інтригуючу, епатуючу тощо. [4]

Не всі заголовки є відкритими для розуміння з моменту їх прочитання. Назва, як зашифрована формула тексту може мати приховану вибухову силу, письменник може зберігати інтригу до кінця твору. Але заголовки найчастіше беруть на себе основне ідейне навантаження, стають індикаторами художнього простору того часу [1].

Процес розшифрування значення назви тексту має надзвичайно важливе значення. По-перше, він проходить у кілька етапів: спочатку читач сприймає заголовок до прочитання тексту, тоді заголовок виступає своєрідним маркером для виділення даного тексту з множини усіх інших текстів. По прочитанню тексту заголовок співвідноситься з текстовим простором, і лише на останньому етапі повністю актуалізується сприйняття назви читачем (після осмислення та аналізу прочитаного). По-друге, завдяки асоціативним зв'язкам мовних одиниць текстового простору відбувається розширення смислу заголовку [3].

До проблеми заголовку звертались О. О. Потебня, О. М. Пешковський, В. В. Виноградов, С. П. Суворов, Ю. О. Карпенко, Л. О. Коробова, І. В. Арнольд, Ф. О. Нікітіна, С. Л. Козлов, О. М. Траченко, Л. Ф. Грицюк, Л. Л. Шевченко, Л. О. Ставицька, С. Ф. Форманова, А. П. Загнітко. Вивченням проблеми заголовка в художньому творі займались В. Абашина, В. Галич, А. Єфграфова, О. Калякіна, Г. Лукаш, К. Хопкінс, Дж. Вітале, В. Е. Шевченко, І. Р. Гальперін, В. А. Кухаренко, Н. О. Фадеєва.

Отже, особливою актуальності серед проблем, пов'язаних з вивченням літературного твору, посідає нині проблема вивчення особливого класу власних назв: заголовку казки.

Актуальність даного дослідження зумовлена недостатньою вивченістю проблеми паратексту, як невід'ємної ланки ономастикону казкового дискурсу в цілому.

У зв'язку з цим виникає необхідність у порівняльному дослідженні заголовків літературних казок

англійською, українською та російською мовами.

Метою даної статті є аналіз заголовків казкового дискурсу у зазначених мовах.

Об'єктом дослідження послужили заголовки літературних казок XIX-XXI століть.

Предметом дослідження є особливості використання різних типів заголовків літературних авторських казок.

Матеріал дослідження отриманий методом суцільної вибірки з казок Б. Поттер, Р. Кіплінга, О. Мілна та ін. англійською мовою (39 казок, 470 власних назв, 53 заголовки), В. А. Жуковського, А. С. Пушкіна, П. П. Єршова, К. Д. Ушинського, О. М. Сомова, Л. М. Толстого, М. О. Некрасова, М. Є. Салтикова – Щедрина, Л. С. Петрушевської та ін. російською мовою (56 казок, 431 власна назва, 53 заголовка) та І. Франка, М. Підгірянки, Н. Забіли, Г. Мирослави, Ю. Смалю, А. Гармаш та ін. українською мовою (55 казок, 345 власних назв, 54 заголовка). **Методи**, що використовувались при виконанні дослідження – описовий, порівняльно-історичний, структурно-функціональний, кількісний, елементи етимологічного, зіставного, чи порівняльного.

Заголовок та його функції у тексті. Як зазначає Т. В. Желтоногова, «заголовок функціонує як елемент вторинної моделюючої системи, як поетичний знак» [3]. Назва твору має відношення до первинної і вторинної номінації. З одного боку, заголовок називає твір, з іншого, показує відношення самого автора до даного тексту.

Заголовок може апелювати до попереднього досвіду читача ще до початку знайомства з текстом. Таким чином, заголовок виконує прогностичну функцію [6].

В прагматичному аспекті заголовок виконує такі функції: по-перше, впливає на читача, зумовлюючи його емоційне сприйняття, по-друге, демонструє авторську позицію, що виражена в тексті тою чи іншою мірою. Заголовок художнього твору може сприйматись як відображення авторської інтенції та інтерпретації тексту [6].

В дискурсі літературної казки заголовки (або назва) є надзвичайно важливим, адже виконує номінативну функцію. Власне, саме завдяки назві казки можна безпомилково зрозуміти, про що йтиметься мова, яка основна тема та інтенція автора, інколи можна одразу зрозуміти, яку розв'язку матиме казка [5]. Казці притаманні найбільш типові випадки найменування художніх творів по одному чи кільком компонентам

змістовної структури твору: називання основного діючого персонажу (або група персонажів), події (подій), котрі являються центром фабульної дії, час або місце дії [3]. Для даного дослідження нами було запропоновано наступні категорії класифікації назв казок: 1) заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів; 2) заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки; казки 3) заголовки, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «казка про...», «легенда про...», «як...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній; 4) заголовки, що мають темпоральну семантику.

Аналіз заголовків українських літературних казок. Для аналізу було обрано 54 заголовки українською мовою, які можна розділити за такими категоріями (у порядку частотності використання): 1) заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів: «Лис Микита», «Ворони і сови», «Гномики і три русалоньки», «Інструменти», «Снічептах», «Іван Самсобіпан і Марічка Самасобічка», «Золота підкова», «Шу-шу», «Дивотпах і дивина», «Зозулька», «Дзигармістр», «Сенько Кепко», «Яся», «Сажотрус», «Северко», «Жеб», «Чоловік», «Нестор», «Сокіл», «Вовчисько», «Галицький Гном», «Чоловік у хутрянній шапці», «Голочка та Подушечка», «Медовий Сухарик», «Вушик, Горлик та Носик», «Співень», «Добромір і Весна», «Співан та Мрія», «Правда і Кривда», «Юрко, Жмурко і Хмурко», «Киця-Миця й Крілик-Трілик», «Чорнячок», «Брисько, Гуска і Лисичка». Кількість заголовків такого типу в українській мові найбільша, що характерно в цілому для творів різних жанрів художньої літератури, але не для дискурсу казки; 2) заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки: «День народження зайченят», «Життя гномів і трапунки», «В пошуках веселки», «Пригода дубового листочка», «Загублена писанка», «Зажурилась бабуся Зима», «Пригоди маленького Бажання серця», «Риболовля пана Боровика-Дубовика»; такий тип заголовку характерний для літературних творів більшості малих жанрів (есе, оповідання, повість), окрім казки 3) заголовки, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «казка про...», «легенда про...», «як...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній: «Як звірі правувалися з людьми», «Казка про Незника», «Казка про гномиків і найсмішнішу країну найвеселіших жартунів», «Казка про гномиків і їхню маму», «Казка про великого собаку, який стереже сон маленьких гномиків», «Казка про перше вересня», «Легенда про сокола», «Легенда про Федора Роса»; назви з такою структурою чітко детермінують жанр казки, однозначно сприймаються читачем та можуть видозмінюватися при усному переказі, не суперечачи при цьому внутрішній формі тексту; 4) заголовки, що мають темпоральну семантику: «Перед Святвечором», «Різдвяна пригода», «Новорічна казка». Формально останній тип заголовків може бути також віднесений до типу «заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки», але його можна також виділити в окрему категорію для більш детального аналізу назв. Отже, на основі поданого дослідження можна висновувати, що в українських літературних казках автори найчастіше використовують заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів. Тільки в українських казках було виділено четверту категорію назв казок з темпоральною семантикою. Всі три назви об'єднані однією темою: казкові події відбуваються в канун Нового року, на Різдво чи на Святвечір, на свята, які вважаються найчарівнішими не тільки для дітей, але й для дорослих, тож недарма були обрані для розгортання сюжетів казкових подій.

Аналіз заголовків російських літературних казок. Для аналізу було обрано 53 заголовки російською мовою, які можна розділити за такими категоріями (у порядку частотності використання): 1) заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів: «Ветер и солнце», «Василиса Премудрая», «Аришка-Трусишка», «Мышонок Пик», «Добродетели и Пороки», «Мойдодыр», «Серебряное копытце», «Огневушка-поскакушка», «Медной горы хозяйка», «Горный мастер», «Иван царевич и серый волк», «Кикимора», «Русалка», «Волга и Вазуза», «Росянка – Комариная Смерть», «Оранжевое Горлышко», «Тараканище», «Муха-Цокотуха», «Бебечка», «Айболит», «Кот в сапогах», «Конек-Горбунок», «Девочка Снегурочка», «Пусяки бятые», «Бурлак», «Королева Лир»; «Самоотверженный заяц»; 2) заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки: «Малахитовая икатулка», «Каменный цветок», «Алмазная спичка», «Аметистовое дело», «Богатырева рукавица», «Демидовские кафтаны», «Васина гора», «Золотой ключик или приключения Буратино», «Приключения Муравьишки», «Война мышей и лягушек», «Пропала Совесть», «Новые приключения Елены Прекрасной», «Дедушкина картина»; 3) заголовки, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «сказка про...», «легенда о...», «как...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній: «Про Великого Полоза», «Сказка о золотом петушке», «Песнь о вещем Олеге», «Сказка о мертвой царевне и о семи богатырях», «Сказка о попе и работнике его Балде», «Сказка о царе Салтане», «Сказка об Иване-царевиче и Сером Волке», «Сказка о медведе костоломе и об Иване, купецком сыне», «Сказка о Никите Вдовиче», «Сказка о жабе и розе», «Сказка о царевне Ясносвете». В російських казках кількісне представлення різних категорій назв заголовків майже не відрізняється від української мови, проте тут, як вже зазначалось, відсутня четверта категорія назв казок, що має темпоральну семантику.

Аналіз заголовків англійських літературних казок. Для аналізу було обрано 53 заголовки англійською мовою, які можна розділити за такими категоріями (у порядку частотності використання): 1) заголовки, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «the Tale of», «how the...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній:

«The Tale of Peter Rabbit», «The Tale of Squirrel Nutkin», «The Tale of Benjamin Bunny», «The Tale of Two Bad Mice», «The Tale of Mrs. Tiggy-winkle», «The Tale of the Pie and the Patty Pan», «The Tale of Mr. Jeremy Fisher», «The Story of A Fierce Bad Rabbit», «The Tale of Tom Kitten», «The Tale of Samuel Whiskers or, The Roly-Poly Pudding», «The Tale of the Flopsy Bunnies», «The Tale of Ginger and Pickles», «The Tale of Mrs. Tittlemouse», «The Tale of Timmy Tiptoes», «The Tale of Mr. Tod», «The Tale of Pigling Bland», «The Tale of Jonny, Town-mouse», «The Tale of Little Pig Robinson», «How The Camel Got His Hump», «How The Whale Got His Throat», «How The Rhinoceros Got His Skin», «How The Leopard Got His Spots», «How the first letter was written», «How the alphabet was made»; 2) **заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки:** «Appley Daply's Nursery Rhymes», «Cecily Parsley's Nursery Rhymes», «Alice's Adventures In Wonderland (CHAPTER I Down the Rabbit-Hole, CHAPTER II The Pool of Tears, CHAPTER III A Caucus-Race and a Long Tale, CHAPTER IV The Rabbit Sends in a Little Bill, CHAPTER V Advice from a Caterpillar, CHAPTER VI Pig and Pepper, CHAPTER VII A Mad Tea-Party, CHAPTER VIII The Queen's Croquet-Ground, CHAPTER IX The Mock Turtle's Story, CHAPTER X The Lobster Quadrille, CHAPTER XI Who Stole the Tarts?, CHAPTER XII Alice's Evidence), «The elephant's child», «The sing-song of old man kangaroo», «The beginning of the armadillos», «The crab that played with the sea», «The cat that walked by himself», «The butterfly that stamped», «The jungle book»; 1) **заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів:** «Wag-by-Wall», «The Tailor Of Gloucester». Зовсім іншу ситуацію, в порівнянні з російськими та українськими казками, можна спостерігати в англійській мові: тут автори найчастіше послуговуються назвами – заголовками, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «the Tale of», «how the...») і вказують на подію/події, що

відбуватимуться в ній, натомість, заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів – категорія назв, які є найпопулярнішими серед авторів українських та російських казок, англійськими авторами майже не використовуються.

Висновки:

1. Назва художнього твору – перша власна назва, з якою знайомиться читач, порівнюючи її потім, в кінці прочитання тексту, зі своїми очікуваннями. Заголовок виконує прогностичну функцію, впливає на читача, зумовлюючи його емоційне сприйняття, та демонструє авторську позицію, що виражена в тексті.

2. Заголовки (назви) українських літературних казок було розподілено на такі групи: 1) заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів; 2) заголовки, що позначають основну ідею казки, ключові події, але не мають характерної структури назви казки; 3) заголовки, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «казка про...», «легенда про...», «як...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній; 4) заголовки, що мають темпоральну семантику (подані від найбільш частотних до найменш частотних по використанню). Тільки в українських казках було виділено четверту категорію назв казок з темпоральною семантикою. Всі три назви поєднує одна тема: події, що розгортаються на тлі свят.

3. В російських казках кількісне представлення перших трьох груп власних назв майже не відрізняється від української мови (див. пункт 2), проте, відсутня четверта категорія назв казок, що мають темпоральну семантику.

4. Автори англійських казок найчастіше послуговуються назвами – заголовками, що детермінують жанр казки (за допомогою конструкцій «the Tale of», «how the...») і вказують на подію/події, що відбуватимуться в ній, натомість, заголовки, що позначають ім'я/імена головного персонажа/персонажів – категорія назв, які є найпопулярнішими серед авторів українських та російських казок, англійськими авторами майже не використовуються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боева Є.В. Заголовки у творчій спадщині Григорія Сковороди (структурно-семантичний аспект): [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Домашнев А.Н., Шишкіна І.П., Гончарова Е.А. Інтерпретація худ.текста. – М.: Просвещение, 1989г. – 205 с.
3. Желтоногова Т. В. Заголовок як компонент структури українського поетичного тексту : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук (10.02.01) / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. - Кіровоград, 2004. - 20 с.
4. Коржанова Ю.В., Можарова Т.М. Онімний простір поетичного тексту(на матеріалі поезії Бориса Олійника) Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. Випуск 6/2008 (53). Частина 2 78 УДК 81'373.2:82-1
5. Лещенко О.И. Особенности реализации антропоцентричности в англоязычных сказках. 10.02 04 – германские языки. Сумы 1996. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук.
6. Сокол, М. О. Прагматичні аспекти паратексту [Текст] : (на матеріалі повісті І Франка "Захар Беркут") : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.01.06 / Сокол Мар'яна Олегівна ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. - Тернопіль, 2011. - 20 с.

REFERENCES

1. Boeva E.V. Titles in the creative heritage of Grigoriya Skovorodi (structural and semantic aspect): [electronic resource]. - Access mode: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Domashnev A.N., Shishkina I.P., Goncharova E.A. Interpretation of the art text. – M.: Prosveschenie, 1989g. – 205 p.
3. Zheltonogova T. V. Title as part of the structure of Ukrainian poetic text: Avtoref. dis. na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk (10.02.01) / Kirovograd. derzh. ped. un-t Im. V. Vinnichenka. - Kirovograd, 2004. - 20 p
4. Korzhanova Yu.V., Mozharova T.M. Onimnyy space of a poetic text (based on poetry of Borisa Olyynika) VIsnik KDPU Imeni Mihayla Ostrogradskogo. Vipusk 6/2008 (53). Chastina 2 78 UDK 81'373.2:82-1
5. Leschenko O.I. Features of the English antropocentric tales. 10.02 04 - Germanic Languages. Sumi 1996. dis. na zdob. nauk. stup. kand. filol. Nauk.

6. Sokol, M. O. Pragmatic aspects of paratext [Text]: (based on the material of a story by I Franka "Zahar Berkut") : avtoref. dis. na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk : 10.01.06 / Sokol Mar'yana Olegivna ; Ternopllskiy nats. ped. un-t Im. V. Gnatyuka. - Ternopll, 2011. - 20 p.

The titles of English, Russian and Ukrainian fairy tales as a special group of proper names

Mieriemova J.

Abstract. The article highlights the titles of the authored fairy tales which are the special group of proper names. The paper presents the title classification of English, Russian and Ukrainian fairy tales due to the meaning they convey. There is a comparative analysis of such titles in the languages under consideration, the common and distinctive features of the given material are given in the article. The functions of the fairy tales' titles are stated in the article.

Keywords: title, name, literary tale, fairy text proper name.

Названия (заголовки) английских, русских и украинских сказок как особый класс имен собственных

Ю. В. Мерьемова

Аннотация. В статье рассматриваются названия (заголовки) литературных сказок, которые представляют собой особый класс имен собственных. В работе представлена классификация заголовков английских, русских и украинских авторских сказок в зависимости от значения, которое они передают. Предложен сравнительный анализ названий сказок в трех языках, выделены общие и отличительные черты проанализированного материала. Определены функции заголовка в сказочном тексте.

Ключевые слова: заголовок, название, литературная сказка, сказочный текст, оним.